

Tóth Erzsébet
ÉN LETTEM VOLNA
– szilánkok egy életrajzból –

„A régi fésű, szóval eltörött.”
Pilinszky János

(A RÉGI FÉSŰ)

Anyánknak el sem jutott volna tudatához ez az LMBTQ micsoda, gondolkodás nélkül fiamnak szólított bennünket, lányait, persze, elhangzott néha a kislányom is, nekünk fel se tűnt, hallgattunk mindkettőre. Kilencvenévesen is azt mondta: fiam, kislányom. Nekem, aki már hatvanéves is elmúltam. Gondolom, józan paraszti ész és humorérzék szükségeltetik csupán, amikor már komoly emberek szerint is nagy a veszély. Nem kell őket figyelembe venni, és kész. Hogy is lehetne komolyan gondolkodni egy nemváltoztató műtéten Magyarországon, amikor egy sima csípőprotézisre is éveket kell várni? Eltelik egy-két év, és már nem is akar annyira megváltozni a páciens. Gondolom, súlyosabb bajok vannak. Például az agyomosás, amibe ez is belefér, ez a szexmánia.

Barátnőm férje simán gusztálja a húszéves lányokat, még a száját is megnyalja a felesége előtt, aki ezt nem teszi szóvá, nyilván megszokta. Ahogy azt is, hogy kedves ura nagy sietségében nem zárja el a pornósatornát, és ha én észrevettem, a felesége is észreveheti, sőt, akár nézheti is, amíg a férj a fürdőszobában élvez. Ha ugyan ezt annak lehet nevezni.

Anyám halála után húgom előszedett egy régi verset, Gyémántok a címe, én írtam, nyilván. Ott van az elején: Tóth Erzsébet. Aki voltam, vagy lehettem volna.

Lemásolom, prózának is megteszi.

„Ó, a cikk-kakkos szelű képek! A fénykép egérrágtá, bágyadt csodája. Bámulok szelíd gyerekszemembe. Ilyen lettem volna? A matrózblúz, a szörnyű masni! Kockaformára vágott idéltlen frizura. Látom Anyámat, ahogy bajlódik szénakazal hajammal, cibálja, simítja, befonja. De az iskolába?! (Csak ezen a héten is eltörtem két fésűt, és már anyám sem

él! T. E.) *Hiába Röltex Rózsi műselyem fénye, a szigorú igyekezet, ráncba szedni kislánya megveszekedett hajgubancát.*

Levágja, nem tehet mást. Ahogy fiatalon egy idegen férfi mellé szegődött, úgy teszi ezt is: megadja magát... De én a két gyémánt-kislánya közül az egyik vagyok. Nincs semmije, csak két gyémántja. Kicsi lányai. Vigyázniá kell rájuk, mindent elfelejt, ha rájuk néz: sirást, magányt, szegénységet. »Miért nem az anyja hozta ezt a gyereket?« – mordult rá az orvos, amikor karján velem, félszegen álldogált a rendelésen. »De hisz én vagyok az anyja!« Bizonygatta büszkén, ahogy azóta is olyan sokszor...

Húgomat szülte, amikor nyolc nap után az orvosok már hazaengedték volna, de útra készen, az ágy mellett összeesett. A méhlepény kicsi darabját bent felejtették szüléskor, vérmérgezéssel feküdt napokig, szoptatta, dédelgette újszülöttjét. A titokban dolgozó méregre, a rosszulletekre nem figyelt föl sem doktor, sem nővérke. De az angyal időben érkezett.»

Nem akkor volt anyám életveszélyben utoljára egy kórházban. Már 85 éves lehetett, amikor vérnyomásproblémái miatt bekerült az újpesti Károlyi kórházba. Megbeszéltük húgommal, hogy naponta váltjuk egymást a látogatással. Arra jártam, és bár nem én voltam a soros, bementem hozzá. Az ajtó mellett feküdt, fejét a szoba felé fordítva aludt. Megpusziltam, próbáltam igazítani a takaróján, amikor látom: csupa vér a lepedője. Az infúzió is kiszakadt, de az a rengeteg vér! Ha rá is nézett esetleg egy nővérke, mehetett tovább. A vér alatta volt. Rohantam persze, hogy anyám elvérzik, jöttek is, azonnal fölemelték, kivették a lepedőt, nem derült ki, mi történt. Ha sietek valahova, és nincs időm benézni hozzá? Ott vérzik el? Jobb nem gondolni rá.

Öt évet kapott még.

A temetésén Nagy Zsuka költő barátnőm elmondta azt a verset, amit még életében írtam.

JÁR A BABA, JÁR

marokszám önti magába a gyógyszereket
reggel, délben, este,
hónapról hónapra, évről évre
meddig tarthat ez, lesz-e még holnap
katedrális épül és omlik testében gyógyszerekből

olyan örömmel szórja torkába a tablettákat
mint mi gyerekkorunkban a francia drasztét
jár a baba, jár, fogom a két kezét
alig merek a csuklójához érni, nehogy eltörjön véletlenül
vékonycsontú volt mindig, a gerince három éve elrepedt
a fájdalom hozzászelídült szép arcához
ez a macska sokat eszik? – kérdezi hirtelen
hogy került ide macska? – kapom föl a fejem
ő már jobban él a múltban, mint a jelenben
a jelen csak áthomálylik tudatán
az ő világa a tündöklő múlt,
a perzsa macska, és a kis cirmos,
aki mancsát a konyhaasztalra tette
ha klopfolta a húst, aztán szépen az asztalhoz ült
külön szék volt fenntartva neki
hess innen, halál! meg ne próbáld!
ő még csak kilencvenéves és makkegészséges
a cukra kitűnő, vérnyomása szuper
vidd azokat, akik már hozzád valók, ő még a miénk
mi lenne velünk nélküle?
ki rendezne éjszakai bálót nekünk?
ki próbálná föl sorra az összes ruhánkat?
ki adna nekünk kedvet az élethez?
ez a vers is úgy szállt rám, mint egy kismadár
visz magával, repülünk, sorokat diktál nekem
míg a madarak csicsergése túlharsogja a halál dallamát

A temetőben nem hallottam madarakat, szinte semmit. Képek villannak fel, összesírt arcok, csak én nem tudok sírni. Később is többször próbáltam, nem sikerült. Hát miből vagyok én, hogy erre is képtelen vagyok? A sírásprogram kitörlődött belőlem?

Két doktornőt bilincsben vittek el a munkahelyükről, mert a nyár folyamán többször is hálapénzt fogadtak el – hallom a tévéből. Helyes. Hiszen már törvény tiltja a hálapénzt. Ezek a doktornők nem voltak törvénytisztelő állampolgárok. Megérdemlik még a nyilvános megaláztatást is, helyes. De a lelkiismeretük vajon rendben lesz-e ezután? Vagy szükségük volt a pénzre? A Károlyiban, ahol anyám feküdt, talán két

ápolónó juthatott ötven betegre? Mindenesetre az összes nálam levő pénzt odaadtam annak, aki kicserélte a lepedőjét és tisztát adott alá. Életről-halálról volt szó, ilyenkor nem számít a pénz. Édesapám már a Honvéd Kórház „kihelyezett osztályán” feküdt, beszédképtelenül, néha még ki is kötözték, mert szükséges volt, az orvos simán zsebébe csúsztatta a húsz, harminc ezreket, amikor érdeklődtünk az állapotáról. Mondta szelíden, hogy nagyon reménytelen, de a pénzt eltette, nehogy elvegye tőlünk a reményt. Hiszen amíg lélegzik valaki, vagy dobog a szíve, van remény – gondolja a nyomorult túlélő a haldokló mellett.

Ismerek olyan orvost is (első, és életem legnagyobb szerelme, akiről már esett szó ebben a könyvben), aki soha nem fogadott el pénzt a betegeitől, és ezt el is hiszem neki. „Ugyan, sokszor még én adok nekik, ha nagyon rászorulnak” – mondta, amikor erről érdeklődtem.

Mondanom sem kell, pszichiáter az illető. Magánrendelője is van, ott annyit kér, amennyit nem szégyell. Lev Péternek nevezem a Tolsztojszakállá miatt. Néha azért levágja, vagy ő, vagy a neje. Utálom a nej, vej, ángy, hasonló szavakat, meg azokat is, akik használnak ilyeneket. Valami tudat alatti indoka lehet, össze kellene írnom a legrondább magyar szavakat, ha lenne rá időm.

„Mindenki tud írni, akinek van ideje” – jut eszembe egy pályatársam velős mondása, igen, és akinek eszébe jut, hogy írjon. Nekem mostanában nem gyakran jut eszembe, inkább jellemző rám a félelem, hogy Alzheimer-kóros leszek, és mindent elfelejtek. Anyám halálának kérdéskörétől lassan vissza kell térnem az életem regényéhez, amit elvileg írok.

Borges

A holdszínű kutyák kertjében otthon érezte magát. Ahol a narancsok vagy még a fákon voltak, vagy már leestek a földre. A jelen épp most múlt el, amíg a narancs leesett. Senki se látta, tehát nem biztos, hogy van. Illetve volt. A jelent is el kéne törölni végképp, ha már a múltat nem lehetett.

A házelnök felfigyelt a bilincs, a börtön és a lógni fogtok kifejezésekre, érezte, hogy a felszólalás vége felé közeledik. Ez még csak az őszi ülészak első napja, de kapott már ízelítőt a hangnemből a nyári uborkaszезonban. Épp ezért, vagy ennek ellenére már kifogyott az érvekből, azt meg már régen tudta, hogy itt nincs jogállam, hogy rendre utasíthatná, vagy legalább pénzbüntetéssel fenyegethetné meg a felszólalót. Akinek egyébként jó tíz éve börtönbe kéne ülnie. Ha volna itt jogállam. Annak sem látta értelmét, hogy a kocsmai hangvételt szóvá tegye, hiszen még nem késelték meg.

Annyira futotta erejéből, hogy jó hangosan fohászkodjon: Édes, jó Istenem, ne hagyj el.

Alig várta, hogy este legyen, és újra Borgest olvashasson

Időnként befut egy-egy verskezdemény, mint ez is, de erőltetem magam, hogy az életrajzhoz térjek vissza.

(BARÁTSÁG A SÍRBAN)

Ágiék – New York-i barátaim – is lelepleződtek harmincegynéhány évvel később, Vili volt kedves és elpötytyentette ezt is. Rettenetes. Amikor az új verseskönyvem, a *Kínai legyező* bemutatója után eljöttünk a Vén Diákból – ha még ez a neve –, Vili váratlanul megkérdezte, miért nem maradtam Magdánál '86-ban, az ő volt barátnőjénél, ahogy ő tervezte? Én meg mondtam, ahogy volt: Ágiék kérdezték, hogy miért lagnék Magdánál, amikor a múltkor is náluk laktam? Jó, nekem mindegy, mondtam, mintha nem tudtam volna pontosan, hogy Vili Magda egyik szobáját tervezte a mi szerelmi fészünknek. Csakhogy akkor én már nem kívántam vele lenni, hiába vett nekem olyan gyönyörű selyemhálóinget New York-i randevúnkra. Hiába fizette a repülőjegyet nagy titokban. Egy év alatt változott a helyzet, nem tudom, hova változott, hiszen azt sem tudtam, egy éve mit éreztem. Azt akartam mindenképpen, hogy bosszút álljak Péteren. De ez még a Péter iránti szerelem volt, Vili csak egy eszköz volt, akihez igyekeztem tartozni, de mindegy volt. Hiszen mindkét férfiú nő volt. Ekkora marhaságokba keveredtem.

Szóval, amikor harminc év után erre rákérdezett, akkor mondta, hogy Ági besúgó volt, Kneip Ágnes volt az eredeti neve, és így minden percemről jelenthettek, ha náluk laktam. Ők ismertettek meg Tollas Tiborral is, ő is lakott náluk gyakran, ha New York-ban járt. Magda pedig Bakucz József felesége volt, mielőtt Kemenczky Jutkát vette el. Szépen összeérnek a szálak.

Már egyikük sem él, nem sértem meg őket.

Csak az én gyomromba került egy kegyetlen kő, amivel ezután élnem kell.

Hogy 1985-től halálukig, kb. húsz évig barátaimnak tudtam őket. Naivitásomra jellemző, sejtelmem sem volt, hogy minden lépésemet, szavamat jelentik valahova.

Mindegy, hogy én minden politikainak is minősíthető tettemet, szavaimat vállaltam.

Utána kell néznom pontosan, Vili honnan tudta-ezt meg?

És vajon nem jelent-e rólam mondjuk ő is a mai napig?

Hagyjam inkább a fenébe?

Vili elutazott a Balatonra, engem is hívott, de nem volt kedvem menni. Most anyám temetése mellett egy barátságot is el kell temetni.

Mindig ide jutok vissza, akárhonnan indulok. „Bárhova megyek, magammal jövök szembe” – nem tudom, ezt ki mondta, de rám is igaz.

Első New-York-i utamhoz kell visszamenni, hogy újra magammal találkozzak. Amikor a felolvasás estéje után friss ismerőseim, Ági és Laci szó szerint megmentettek a Soros-házból és Tolnai Ottótól. Nálunk fogsz lakni és kész. Ha volt közös program a költőfesztiválon, Ottóval telefonon egyeztettünk, nem tudom, hogyan, mert akkor még nem volt mobiltelefon. Végül is volt még pár közös fellépés, de már Ágiékhöz tartoztam. Tőlük mentem a nagy New York-i pályaudvarra, és onnan mentünk vonattal Washingtonba, Hámos Lászlóhoz, ott láttam az arlingtoni katonai temetőt, olyan volt, mint egy posztmodern műalkotás. Szoktatnom kellett magam, hogy elhiggyem: ez igazi temető, igazi katonák fekszenek a sírokban. Szép volt, de nekem a temető mást jelent. Ami lehetett a Fiumei úton, vagy Nyíregyházán, Farkasréten, bárhol, összevissza dőlő kereszttekkel, gazokkal, néhány friss virággal, temetői tolvajokkal. Ha anyám sírjához megyek, tudom, csak addig lesz ott a virágom a félbevágott műanyag palackban, amíg ott vagyok. Aztán jön valaki, aki elviszi onnan, mert neki nem volt pénze virágra, és az ő halottjának is jár friss virág. Szépen elviszi. Ha van egyáltalán halottja, és nem csak azért jött a temetőbe, hogy összegyűjtse a virágokat, és eladja valakinek, hogy legyen pénze.

Bármiről írok, a temetőhöz jutok vissza.

Még a Soros-házban laktunk Ottóval, amikor egyszer a liftben összefutottunk a Heller Ágnes – Fehér Ferenc házaspárral. Meghívtak, hogy valamelyik este menjünk át hozzájuk, és beszéljessünk, kávézunk. Ők már szépen belakták a helyet, könyvek persze a mennyezetig, a székek mellett, mindenütt. Beszélgetés nem nagyon volt, csak nagy hallgatások rémlenek. Most már világos: persze, engem besúgónak hittek, mint mindenki akkoriban. Egy senki, akinek akkoriban számítottam, 1980-ban a fiatal írók által tartott szentendrei konferencián

nyilvánosan gyilkosnak nevezi Kádárt, ettől harsog az egész Szabad Európa, haja szála nem görbül, kiengedik New Yorkba, menjen, ne is lássuk többé, mi lehet más, mint egy beszervezett, aki szépen alkut kötött a mocskokkal. Mivel én nem szeretek beszélni csak úgy, a helyzet megfelelt nekem. Hellerék aztán '89-ben hazajöttek, még pár éve is a nagyasszony prédikált mindenkinek a tévében, újságokban, hogy mi a helyes, és persze ő adta meg az alaphangot az SZDSZ-nek is, míg volt. Képviselőikkel – Bencze György, TGM és mások –, nekem is volt szerencsém találkozni. TGM-et még a FIJAK időkből ismertem, ő nem volt idegen, ott folytattuk New Yorkban, ahol itthon abbahagytuk. Soros-ösztöndíjat is kaptam persze, akkor még nem volt olyan zsenáns. O. V. is kapott, hogy mást ne mondjak.

Vilit Ágiék mutatták be nekem, Cicával, a feleségével együtt, '84 szilveszterét együtt töltöttük, '85 elején már Vili vitt ki a Kennedyre, aztán írta végeláthatatlan leveleit hetente. Még abban az évben meghívott, hogy menjek vissza, mindent fizet. Akkor, '85 nyarán egyszer ülök a 62-es villamoson, anyámtól mentem haza, a Bosnyák utcába, és ki ül velem szemben? Ági, a New York-i barátnőm. Akkor még nem esett le, hogy hirtelen miért jöhetett haza, csak örültem neki. Most már okosabb vagyok. Megtették jelentésüket, és a hazai belügy tartozott nekik a beutazási engedéllyel. Jöttek is szinte évente. És persze nálam laktak, mert Ági nem szeretett idős édesanyjánál túl sok időt tölteni, Laci pedig nehezen viselte egyetlen rokonát, az öccsét. Nálam meg mindig buli volt, ugye. Így éltünk Pannóniában.

Első hazaérkezésem azért volt érdekes, mert mindenki azt hitte, talán még anyám is, hogy nem fogok hazajönni. Két delegáció várt Ferihegyen, az egyik: apám és anyám, a másik: Pécsi Györgyi és Szervác Jóska. Akkor már szinte mindenki elment az érkező New York-i gépre várók közül. Az én bőröndjeimet tüzetesebben kotorták át. Nem írom le, másfél óráig kellett várni a delegációknak, miután minden ajándék-könyvemtől megszabadítottak. Akkor még volt könnyem, talán ott sírtam el az utolsó szemig mindet, míg turkáltak a bugyijaim, ruháim, piperéim között, azt hiszem. Kibőgött arccal jöttem ki a váróba, bőröndjeimből lógtak a ruhák, amikor megláttam anyuékat, nem tudtam odamenni, leültem a bőröndömre, sírtam tovább. Ők jöttek oda hozzám, anyu átölelt, nem kellett beszélni. Később odamentem Györgyiékhez is, megkérdeztem, hogy van a macska. Jól van, mondta Györgyi.